

Florian COPCEA
(Drobeta Turnu Severin)

LOVINESCU ÎN OGLINZILE
POSTERITĂȚII

Într-o masivă, solid documentată și vădit axată pe o empatie intelectuală lucrare – *Posteritatea critică a lui E. Lovinescu* (București: Ed. Tracus Arte, 2017) – academicianul Eugen Simion, care ne-a obișnuit cu elaborarea unor proiecte monumentale, urmărește acum, cu o efervescență polemică cerută de imperativul suprem al punerii în lumina adevărată a valorilor și personalităților noastre emblematice, întregul traiect al receptării critice în postumitate al lui Lovinescu. Este, evident, o continuare a cărții sale precedente *Lovinescu în epoca postmodernismului și a globalizării*.

Obiectivul-prim al celei mai recente lucrări a sa este să ni-l prezinte pe creatorul și coordonatorul critic al modernismului românesc în oglinzile convexe și concave, (adică cele ce-l reflectă/refractă obiectiv sau deformat), ale posterității. Parcurgem și noi, postlovinescienii de azi, încrezători în valoarea și primatul esteticului, în procesele integraționiste declanșate azi în plan european și universal, această reconstituire *in integrum* a personalității lui Lovinescu, aruncată în valurile destinale ale diferitor atitudini și reacții, ale mentalităților de epocă, ale revelațiilor și ocultărilor acestora în momente faste și nefaste. Ceea ce impune demonstrația criticului de azi este că Lovinescu a rezistat tuturor mercenarilor de denigrare sau chiar de eliminare a criticului *Sburătorului* din literatură.

Miza analitică supremă, susținută și de un eșafodaj piramidal al demonstrației, este trecerea în revistă, cu punctări accentuate ale momentelor de împingere în umbră sau de recuperare, punerea în evidență a modului în care au fost reconstituite atât personalitatea lui, cât și fenomenul junimist în integritatea lui. Dincolo de acest obiectiv general de natură morală și estetică, critica romană din trei generații ce au succedat lui Maiorescu, a avut și un alt obiectiv: acela de a da criticii românești un îndreptar estetic și moral (un deget de lumină) într-un moment de mari tulburări sociopolitice în lumea românească și de mari confuzii în viața literară.

Într-un *Argument al autorului* se precizează: „Cine citește cu atenție ultimele volume din *Agende* (din nefericire o parte a însemnărilor din ultima perioadă s-au pierdut), observă că, îngrijorat, Lovinescu vrea să răspundă acestor manifestări iraționale din cultură, resuscitând principiul autonomiei esteticului, acela care, prin Maiorescu și urmașii săi, a pus ordine în cultura română” (p. 549).

Citind volumul lui Eugen Simion, se impune o delimitare extrem de relevantă de opinia lui G. Ibrăileanu potrivit căreia „criticii nu produc curente” și că acestea „se produc fără ei” (*Opere*, vol IV-V, București: Ed. Minerva, 1977). Prin urmare, Eugen Lovinescu este tocmai acela care impune o direcție în cadrul culturii românești: aceea de promovare a autonomiei esteticului, sincronismului, necesității revizuirilor. Lovinescianismul continuă, așadar, maioreșcianismul.

Nu putem accepta existența unui anumit complex față de înaintașii săi și nici teoria că acesta a redus fizionomia literară a epocii sale la o simplă analiză „a direcției” literaturii ieșită din anumite tipare și ambiguități. Or, Eugen Lovinescu nu a fost un exclusivist. El a orientat literatura română către un modernism compatibil cu timpul ideologic al culturii în tranziție, în stare să creeze opere durabile, cu nucleu valoric indiscutabil. Într-un sens larg, contribuția lui Lovinescu la mutațiile care s-au produs în literatura română este esențială pentru evoluția discursului literar tot timpul raportat la modelele culturale occidentale. Din această perspectivă putem stabili că prezentul volum al eruditului exeget Eugen Simion, constituie o lucrare fundamentală, introducându-ne în opera și personalitatea „marelui constructor al literaturii moderne”. Lovinescu este absolvit de anumite „indiosincrazii mutaționiste” (Nicolae Manolescu), arătându-ne calea prin care putem pătrunde în lucrarea spiritului lovinescian. Rezultă că „scepticul mântuit” a fundamentat un principiu paradigmatic schopenhauerian, *din afară înăuntru*.

Lovinescianismul ar fi în opinia lui Simion o „întoarcere la Maiorescu, la primatul esteticului” (p.42) folositor revizuirii „disociațiilor între valori” (p. 62), o reactualizare a postulatului „criticii de direcție”, conform căruia – observa hermeneutul Mihai Cimpoi – „aceasta este artă” (*Modelul de existență Eugen Simion*. București: Editura Semne, 2013, p. 118), „cel puțin – sugerează exegetul – ea se apropie de artă, străbate neapărat teritoriile acesteia prin posibilitățile evidente de creație (fantezie, intuiție, imaginație, disponibilitate de a crea un limbaj individualizat ca să-i exprime personalitatea), diferențierea”. Lovinescu afirmă: „Un critic nu are o expresie personală, adică nu are talent”, iar, în context, Eugen Simion adaugă: „Ca și poetul, criticul nu e un simplu veleitar, e expresia unei vocații, e omul unui talent cu care se naște. Talentul nu-i desigur, totul în critic, dar fără el nu se poate. Metoda, oricum, nu suplinește această vocație originară și cel mai bun dintre tratate nu poate face un critic adevărat”. Între spectrele acestor recurențe se desfășoară demersul ontologic al lui Eugen Simion decis să ne demonstreze modul prin care elementele gândirii filozofice, și nu numai, ale înaintașului său, Lovinescu, a fixat, astfel, criteriile ce stau la baza literaturii române.

E. Simion întemeiază, cu limbajul său, „o direcție nouă, justă, sincronică (modernismul) cu spiritul timpului”. (p. 6). A vorbi despre Lovinescu fără a face trimitere la înaintașul său, Titu Maiorescu, ar fi totuna cu a nu recunoaște că Maiorescu este „criticul care a pus capăt confuziei de valori în cultura română și, cu *degetul lui de lumină*, a indicat calea de urmat” (p. 7), chiar dacă Lovinescu „încercase să-l *resusciteze*, acum, în vremuri confuze” pe Maiorescu, exegeza sa, în viziunea lui N. Iorga fiind „o masivă compilație” în care se întrezărește un „oarecare talent” (p. 9).

Eugen Simion este cât se poate de tranșant: „...Lovinescu știe să treacă peste propriile nemulțumiri, vexațiuni, injustiții și, în fața unei tragedii cumplite, (este vorba de asasinarea lui Iorga – *n.a.*), să se resemneze” (p. 9). „Greața de literatură” a lui Lovinescu nu este sancționată, ci motivată de Simion care califică „simptomul” lecturii (totuși) selective produsă sub imperiul dezgustului față de „sentimentul zădărniceii”: „o maladie curentă la criticii literari”.

Eugen Simion ni-l explică pe enigmaticul Lovinescu prin prisma cu care l-a privit pe „perfidul” Cioculescu, căruia îi atribuie paternitatea „termenului de *trăirism*, în deriziune, firește, [...] rămas în limbajul criticii literare” (p. 13). „Azi – își continuă ideia E. Simion – *trăirismul* echivalează cu ceea ce va trebui să definim, de aici înainte, un fenomen real și important în cultură: *existențialismul românesc*”. Apetența criticului pentru proiectarea conceptelor lovinesciene în întregul operei lui Perpessicius reprezintă, pentru E. Simion, un alt pretext de a dinamiza logosul lovinescian, aici accentul fiind pus atât pe „bagheta critică” a monografistului Lovinescu, cât și pe miticismul declarat/invocat/insinuat al celui pe care M. Cimpoi îl numea „o personalitate, evident, cu toate atributele ce țin de ea: amplitudine (și completitudine) a spiritului, capacitatea de a crea un model de existență pe care îl urmează până la capăt și prezența unei filozofii de existență, slujirea cavale-rească a Adevărului (este, conform unei automărturisiri, un om pentru care *Adevărul există*) și obiectivității, darul de a analiza și de a avea un farmec al scrisului care fac din demersul critic un demers literar”. (p. 5).

Referindu-se la Iorga, D. Caracostea, V. Eftimiu, N. Georgescu-Cocoș și alți „vechi și ireductibili dușmani ai criticului” (p. 24), toți, se pare, iritați de „strategia detestabilă de parvenire” (p. 25) a lui Lovinescu, Eugen Simion preferă ideea că aceștia sunt, cum însăși Lovinescu afirma, *moderniști extremiști* (p. 36) căroră – presupunem – li se pot ierta toate răutățile cu care l-au „gratulat” pe Lovinescu. Autorul evidențiază mai ales rolul lui T. Maiorescu în consolidarea „filosofiei de școală” (așa cum o percepea Lovinescu), afirmând că „modelul spiritual și moral Maiorescu nu este depășit, dimpotrivă, mai actual decât oricând, la începutul deceniului al V-lea, când *politicul* primează, în cultură, în dauna esteticului și, în genere, a *spiritului*” (p. 39). Radiografierea operei „demonului creator” care este, în concepția lui Simion, T. Maiorescu, ne permite să luăm act de ceea ce Hugo Friedrich numea în *Structura liricii moderne*, (Ed. Univers, București, 1998), *regard absolu*: „Lovinescu este de părere, acum (și în anii ce vin), că epoca în care trăiește (*ea a dus la dezlănțuirea unei vijelii naționaliste ce a învolburat noțiunile limpezi pe care le credeam și definitive, stabilite atât de lapidar acum șaiszeci de ani de mintea luminoasă a lui T. Maiorescu*) are nevoie de *idealul lui estetic*. Este necesar, așadar, ca primatul esthetic maiorescian să fie reinstalat *la postul de comandă al culturii române* pentru a pune capăt *tragicei confuzii de valori* și a dezlănțuirii furtunilor politice și mistice din sfera spiritualității românești” (p. 41). Eugen Simion este preocupat și de modul în care criticul îl receptează pe Tudor Arghezi. „O regăsire, am putea zice, simbolică, emblematică, pentru spiritul românesc în zonele lui de manifestare cele mai înalte și mai sensibile: *literature*” (p. 47).

E. Simion decodifică „mizantropia” cu care îl gratulează Lovinescu pe autorul *Cuvintelor potrivite*. Oscilând între autarhia limbajului și rigoarea semnificației, Simion propune un nou orizont de interpretare a lovinescianismului de după Lovinescu: „A patra generație postmaioresciană, după numărătoarea făcută de Lovinescu și, să nu uităm, a doua generație postlovinesciană, după socoteala începută de noi, debutează bine, printr-un *manifest* ferm, chiar provocator, pentru că respinge convingerile culturalilor de peste munți, cum ar fi, de pildă, faptul că, sfâșiată de *Dictat*, România are nevoie nu de teoria autonomiei esteticului și de alte disocieri, combinațiuni estetizante, ci de o literatură patriotică fără echivoc” (p. 63-64). Exegetul consideră că „resurecția naționalismului extremist” (p. 61) într-o anumită măsură a marcat fenomenul literar românesc (prin exponenții săi cei mai înverșunați împotriva neosemănătorismului: Slavici, Coșbuc, Goga, Rebreanu și Blaga), *estetismul* fiind „percept ca o diversiune majoră” (p. 70). Prezentându-ni-l mereu obsedat de neant și de construirea, în tradiție teoretico-eseistică, a unui puzzle estetic-obiectiv, în spiritul lui Călinescu, Eugen Simion se referă la „starea de spirit a criticului” (p. 72), ajungând la concluzia că „Lovinescu a fost mereu, ieri și azi, opusul lui G. Călinescu și, dacă în 1945, Lovinescu este admirat, iar G. Călinescu socotit autorul unui *Babilon de glasuri încurcate*, în alte momente ale vieții literare (momentul 1948, de pildă) critica sociologist-vulgară îi va contesta, se va vedea imediat, pe amândoi, odată cu toată direcția criticii estetice” (p. 91-92). În pofida instanțelor ideologizate de „execuție”, cu precădere din perioada decadentismului obsedantului deceniu, Maiorescu, Lovinescu și Călinescu, nu s-a reușit tragerea lor pe linia moartă a culturii tributară esteticului minor, ci numai izolarea lor temporară. E. Simion ni-l aduce sub lupă pe un anume Ion Vitner, pamfletar de duzină, slujitor obscur al avangardei marxiste, care, prin studiul său *Critica criticii* (Ed. Contemporanul, 1949) avansează concepte-soluții proletcultiste, antilovinesciene, de cosmetizare a criticii literare aflată, chipurile, în agonie: sincronismul trebuie înlăturat întrucât este dușmanul marxismului, estetismul maiorescian reprezintă un obstacol burghez pentru redresarea literaturii realismului socialist, impresionismul este antiștiințific și anti-rațional, junimismul trebuie să redevină o cale de instaurare a formelor fără fond, modernismul – o încercare eșuată de orientare spre determinism, iar tentativa de întoarcere a lui Lovinescu la junimism, o reîntoarcere „la autonomia esteticului și la celălalte păcate capitale ale *criticii burgheze*”.

Eugen Simion este categoric în această privință, dovedind că respectivul ideolog de serviciu, „un gherist, în fapt, care-l vulgarizează și-l simplifică nepermis de mult chiar și pe Gherea, un determinist de altă calitate intelectuală”, încearcă să întoarcă lucrurile pe dos, și să impună părerea că: „Lovinescu are valoare pe măsură ce *se rupe* de Maiorescu. Fals! E. Lovinescu *se rupe* în unele idei de Maiorescu, cum mărturisește chiar el (referitor la teoria *formelor fără fond*), dar nu se desparte niciodată de maiorescianism în ceea ce este esențial, nu în ideologie, ci în estetică și critică literară: *autonomia esteticului, lupta împotriva confuziei de valori*” (p. 102).

„Contestarea radicală a estetismului lovinescian” este un subiect tematic care polarizează, dacă vreți, ideea de critică în literatura română și repune în discuție autogeneza interpretărilor lucide, bineînțeles, în baza „occidentalizării tematice în artă” (p. 127) și a denunțării „neantului politic” (p. 127) promovată cu agresivitate de ideologia oficială. Autorul nostru condamnă această interpretare, fiind de partea lui Lovinescu, a cărui operă „este judecată din punct de vedere exclusiv ideologic și repudiată, negată cu brutalități”: „Odată cu ea – ne precizează exegetul – este contestat și omul care a scris-o, un spirit democratic, în realitate, liberal, tolerant, prob, obiectiv, un mare critic resemnat – cum a mărturisit de atâtea ori – în fața adevărului estetic, din orice direcție ar veni. Noii ideologi marxiști (mă rog, în variantele cunoscute, *partinice*) ar fi trebuit să fie mai toleranți cu el și opera sa. N-a fost să fie așa. S-a întâmplat să fie cum au dictat circumstanțele istoriei și oamenii ce le-au servit (mulți dintre ei nespecialiști, *politrucii* în sensul plin al termenului, reprofilați în și prin literatură, spirite primitiv și agresiv dogmatice, maniheistice) cu o intoleranță, o ură ideologică și o lipsă de pricepere înspăimântătoare... Maiorescu și Lovinescu, în bună parte și G. Călinescu (cu *Istoria* și ideile lui estetice), dar și ceilalți critici din *prima generație postlovinesciană* au căzut pradă acestui proces ideologic și politic (revizuirile proletcultiste), fiind, practic, îndepărtați, pentru mulți ani, de pe scena literaturii” (p. 133).

Culpabilizarea *sincronismului lovinescian* s-a produs, „din nou, îngropat – ne explică E. Simion – odată cu ideea imitației și a conceptului de modernitate” (p.148) în perioada 1963 – 1965, când sincronismul a devenit mai mult decât „o născocire și nici o fatalitate sociologică”, ci „o teorie cu un imens impact social”, susținută „cu argumente convingătoare” de Lovinescu. Teoreticienilor din această categorie E. Simion îl alătură, printre mulți alții, și pe Paul Georgescu, deși nici acesta nu se declară întrutotul pro-ideilor estetico-organiciste ale lui Maiorescu: „Arta pentru artă, autonomia esteticului, ideea că estetica nu este o știință, ideea gratuității artei etc” (p. 157). Glosând pe tema „recuperării criticii lovinesciene” (p.161), E. Simion, revindecându-se din modelul lovinescian, valorizează sistematic, ontologic și funcțional pyrrhonismul estetic remarcat de M. Cimpoi (în *Modelul de existență Eugen Simion*, p. 117), lucru care îi oferă posibilitatea de a-și continua incursiunea în lumea cărților unor critici contemporani, cum ar fi, între alții: Ileana Vrancea (*E. Lovinescu. Criticul literar*, 1965), Alexandru George (*În jurul lui E. Lovinescu*, 1975), și lista ar putea cuprinde și alți exegeți favorabili lui Lovinescu, afiliați parțial sau total lovinescianismului. Opiniile lui Eugen Simion, potrivit cărora Lovinescu, prin „forța gândirii critice” (p.178) a afirmat valorile literare ale vremii, sunt deosebit de temeinice și așază pe alte paliere demonstrarea universalității literaturii române. De o atenție deosebită se bucură în voluminosul studiu, de aproape 560 de pagini, G. Călinescu, datorită căruia „critica română, fixându-și un limbaj propriu, intră într-o nouă fază de afirmare” (p. 185), bineînțeles, acesta fiind judecat prin propria conștiință critică, prin sistemele și ipotezele unice, despovărate de constrângeri și prejudecăți.

De aceea credem că ilustrul cărturar Eugen Simion, a elaborat un fundamental recurs la metodă, disecând opera deschisă a unui „făuritor a însuși limbajului nou al criticii românești moderne”, cum îl califică pe E. Lovinescu, Ov. S. Crohmălniceanu în *Literatura română între cele două războaie mondiale* (vol III, București: Ed. Minerva, 1975, p. 159).

Călinescu sau Lovinescu?, se întreabă autorul cărții, spunând categoric că intrarea într-o atare dilemă din care nu putem ieși nu-i morală și nici benefică, estetică, în critică, atunci când somația este de natură politică. De aceea, spune memorabil că modelele vin și revin în activitatea unui critic, odată unul, altădată altul, conform unui algoritm greu de intuit și că are convingerea că „săbiile a doi sau trei mari critici pot intra, în literatură, în aceeași teacă” (p. 311). Filozofia lui, *ori, ori*, i se pare profund provincială și neîndoios păguboasă, reprezentând o falsă problemă.

Închidem ultima filă a cărții cu impresia general fortificatoare că, deși *bătălia pentru Lovinescu* nu s-a încheiat în 1990, Eugen Simion a reușit să reactualizeze *modelul Lovinescu* și să ni-l prezinte ca pe un îndreptar estetic și moral în dezbaterile de idei care au loc în epoca postmodernismului și globalizării.